

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę

Author: Rafał Blicharz

Citation style: Blicharz Rafał. (2020). Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę. W: A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka (red. nauk.), „Verus amicus rara avis est : studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka”. (S. 25-38). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

RAFAŁ Blicharz
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę

*Pamięci wyjątkowego Kolegi, wybitnego prawnika,
a nade wszystko dobrego człowieka*

Dnia 25 listopada 2018 r. weszła w życie ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej¹. Zamierzeniem ustawodawcy przy tworzeniu tej nowej instytucji było rozwiązanie problemów związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne po ich śmierci, do czasu uregulowania sytuacji prawnej dziedziczonego przez spadkobierców mienia, obejmującego m.in. przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c.² Z uwagi na krajową skalę aktywności gospodarczej osób fizycznych³, a co za tym idzie wagę tej działalności w ujęciu makroekonomicznym⁴, ustawodawca wprowadził alternatywny w stosunku do obecnych rozwiązań (tj. z reguły przez przekształcenie przedsiębiorcy w spółkę prawa handlowego albo wniesienie przedsiębiorstwa tytułem aportu do innego przedsiębiorcy) sposób kontynuowania działalności gospodarczej z wykorzystaniem zorganizowanego przez spadkodawcę zespołu składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej. Należy podkreślić, że instytucja zarządu sukcesyjnego

¹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2018 r. Dz.U. 2018.1629 [dalej: ustawa].

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny. Dz.U. 2018.1025 z późn. zm.

³ W Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej zgłoszonych jako przedsiębiorcy jest ok. 3 mln osób fizycznych i ok. 300 tys. spółek cywilnych, a w CEIDG zarejestrowanych jako przedsiębiorcy jest ok. 2,4 mln osób fizycznych. Jednocześnie w KRS zarejestrowanych jest ok. 500 tys. spółek prawa handlowego.

⁴ Jak wynika z badań Instytutu Biznesu Rodzinnego, tzw. firmy rodzinne stanowią 36% wszystkich przedsiębiorców w Polsce i wytwarzają 18% PKB. *Firma Rodzinna to marka. Raport z badania przeprowadzonego w ramach projektu „Statystyka firm rodzinnych”*. Poznań 2016.

w założeniu ma charakter jedynie temporalny, tj. obowiązywać może od śmierci przedsiębiorcy do czasu wystąpienia określonych ustawą przesłanek wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego (art. 59 ustawy)⁵.

Śmierć przedsiębiorcy powoduje niepewność w obrocie co do dalszego losu przedsiębiorstwa. Między otwarciem spadku a stwierdzeniem nabycia spadku i jego działem lub nabyciem przedsiębiorstwa albo udziału w przedsiębiorstwie przez legata windykacyjnego może upłynąć dłuższy czas. W takich okolicznościach potencjalne spory między spadkobiercami czy też obiektywne trudności związane np. z koniecznością uzyskania odpowiednich zgód sądu opiekuńczego w przypadku małoletnich spadkobierców z reguły znacznie utrudniają lub wręcz uniemożliwiają podejmowanie zarówno kluczowych, jak i bieżących decyzji dotyczących zarządzania przedsiębiorstwem. Z oczywistych powodów stan taki jest niekorzystny dla pracowników, kontrahentów oraz konsumentów powiązanych w różny sposób z przedsiębiorstwem. Wydaje się zatem, że idea stworzenia instytucji zarządcy sukcesyjnego zasługuje na pozytywną ocenę. Podkreślenia wymaga, że powołanie zarządcy sukcesyjnego nie jest obligatoryjne. Zarówno zatem przedsiębiorca, jak i osoby, którym po jego śmierci przysługuje prawo do przedsiębiorstwa lub udziału w nim, są uprawnieni, a nie zobowiązani do ustanowienia zarządcy sukcesyjnego. W konsekwencji przedsiębiorstwo po śmierci przedsiębiorcy nadal może podlegać dotychczasowym ogólnym zasadom dziedziczenia i zarządzania nim.

Zarządcę sukcesyjnego może wskazać sam przedsiębiorca, a jeśli tego nie uczyni, po jego śmierci mogą tego dokonać określone w ustawie osoby. Zgodnie z art. 12 ustawy, są to małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, lub spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo zapisobierca windykacyjny, który przyjął zapis windykacyjny, jeżeli

⁵ Zgodnie z art. 59 ustawy, zarząd sukcesyjny wygasa z:

- upływem dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy, jeżeli w tym okresie żaden ze spadkobierców przedsiębiorcy nie przyjął spadku ani zapisobierca windykacyjny nie przyjął zapisu windykacyjnego, którego przedmiotem jest przedsiębiorstwo albo udział w przedsiębiorstwie, chyba że zarządca sukcesyjny działa na rzecz małżonka przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku;
- dniem uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego, jeżeli jeden spadkobierca albo zapisobierca windykacyjny nabył przedsiębiorstwo w spadku w całości;
- dniem nabycia przedsiębiorstwa w spadku w całości przez jedną osobę, o której mowa w art. 3 pkt 3 ustawy;
- upływem miesiąca od dnia wykreślenia zarządcy sukcesyjnego z CEIDG, chyba że w tym okresie powołano kolejnego zarządcę sukcesyjnego;
- dniem ogłoszenia upadłości przedsiębiorcy;
- dniem dokonania działu spadku obejmującego przedsiębiorstwo w spadku;
- upływem dwóch lat od dnia śmierci przedsiębiorcy.

zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje mu udział w przedsiębiorstwie w spadku. Ustawa w odniesieniu do kreowania sytuacji prawnej zarządcy sukcesyjnego rozróżnia dwa etapy. Pierwszym jest powołanie zarządcy sukcesyjnego, drugim zaś – jego ustanowienie. Jednocześnie, zgodnie z art. 6 ustawy, do ustanowienia zarządu sukcesyjnego wymagane jest powołanie zarządcy sukcesyjnego, wyrażenie zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego na pełnienie tej funkcji oraz dokonanie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej⁶ zarządcy sukcesyjnego. W trakcie podejmowania przewidzianych ustawą działań rysuje się potencjalne ryzyko prawne, związane ze skutecznym ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego.

1. Powołanie

Zgodnie z art. 9 ustawy, przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego, przez wskazanie określonej osoby do pełnienia tej funkcji (zarządcy sukcesyjnego) albo przez zastrzeżenie, że z chwilą jego śmierci funkcję tę obejmie wybrany przez przedsiębiorcę prokurent⁷. Przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego tylko na jeden z wymienionych sposobów (alternatywa rozłączna). Należy podkreślić, że powołanie zarządcy sukcesyjnego w obu przypadkach powinno nastąpić w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Tę samą formę *ad solentatem* ustawodawca zastrzega dla wyrażenia zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego, jeśli jest ona powoływana przez przedsiębiorcę. Oświadczenie innej treści niż zgoda może przybrać dowolną formę. Powołanie zarządcy sukcesyjnego jest jednostronną czynnością prawną upoważniającą. W przeciwieństwie do udzielenia pełnomocnictwa⁸ ustawa *expressis verbis* wymaga wyrażenia zgody przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę (zarządcę sukcesyjnego) na pełnienie powierzonej jej w ten sposób funkcji.

⁶ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy. Dz.U. 2018.647 [dalej: ustawa o CEIDG].

⁷ Na marginesie należy zauważyć, że rozwiązanie to wprowadza do polskiego systemu prawnego możliwość ustanowienia prokury przez przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną.

⁸ Por. J. STRZEBIŃCZYK, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*. Red. E. GNIEWEK, B. BURIAN, A. CISEK et al. Warszawa 2011, s. 244; S. RUDNICKI, w: S. DMOWSKI, S. RUDNICKI: *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*. Warszawa 2009, s. 441; M. SMYK: *Pełnomocnictwo według Kodeksu cywilnego*. Warszawa 2010, s. 135; IDEM: *Przyjęcie umocowania przez pełnomocnika*. „Państwo i Prawo” 2009, z. 1, s. 79; M. PAZDAN, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 1*. Red. K. PIETRZYKOWSKI, Z. BANASZCZYK, A. BRZOWSKI et al. Warszawa 2018, s. 426; R. STRUGAŁA, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*. Red. E. GNIEWEK, P. MACHNIKOWSKI. Warszawa 2017, s. 259 i n. i przywoływana tam literatura.

Problematyczne może być ustalenie, czy przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego tylko czynnością prawną *inter vivos*, czy także czynnością prawną *in mortis causa* (oczywiście, z zastrzeżeniem dochowania wymaganej ustawą formy oświadczenia o powołaniu w testamencie). Ustawa nie przesądza rodzaju czynności prawnej, w ramach której przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego. Powołanie może nastąpić zarówno przez samodzielną i niezależną od innych czynności prawnych jednostronną czynność prawną upoważniającą, jak również może stanowić jedynie element innej czynności prawnej, w tym testamentu. Tezę tę wydaje się potwierdzać sformułowanie art. 9 ustawy, w którym ustawodawca nie odnosi się do rodzaju czynności prawnej, w ramach której następuje powołanie, a jedynie określa sposób wyznaczenia osoby mającej pełnić funkcję zarządcy sukcesyjnego. W rezultacie należy przyjąć, że ustawa nie wyklucza możliwości powołania zarządcy sukcesyjnego w drodze testamentu. Procedura ustanowienia zarządu sukcesyjnego wprowadza jednak w tym zakresie określone wymagania (ograniczenia)⁹. Ustalenie to może rzutować na wyznaczenie temporalnych granic możliwości złożenia oświadczenia przez powołaną przez przedsiębiorcę osobę (nominata) w sprawie wyrażenia zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego.

Ustawa wprowadza także, na wzór znanego z prawa spadkowego podstawienia zwykłego (art. 963 k.c.), możliwość powołania przez przedsiębiorcę innego, alternatywnego zarządcy sukcesyjnego (zarządca sukcesyjny podstawiony). Zgodnie z art. 11 ust. 2 ustawy, przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego na wypadek, gdyby zarządca sukcesyjny powołany w pierwszej kolejności zrezygnował z pełnienia tej funkcji albo nie mógł jej pełnić z powodu śmierci, ograniczenia lub utraty zdolności do czynności prawnych, odwołania go przez przedsiębiorcę albo uprawomocnienia się orzeczenia zakazującego mu prowadzenia działalności gospodarczej¹⁰ (art. 11 ust. 2 w zw. z art. 8 ust. 2 ustawy). Powołanie zarządcy sukcesyjnego podstawionego następuje odpowiednio z chwilą złożenia rezygnacji przez zarządcę sukcesyjnego powołanego w pierwszej kolejności, jego śmierci, ograniczenia lub utraty przez niego zdolności do czynności prawnych stwierdzonych odpowiednim orzeczeniem sądowym, jego odwołania albo uprawomocnienia się orzeczenia zakazującego mu prowadzenia działalności gospodarczej. Należy podkreślić, że dla skutecznego ustanowienia zarządcy sukcesyjnego podstawionego konieczne jest także złożenie przez niego (zarządcę sukcesyjnego podstawionego) oświadczenia o wyrażeniu zgody na przyjęcie tej funkcji. Nie ma przeszkód, aby oświadczenie w tej sprawie złożył on w tym samym czasie z zarządcą sukcesyjnym (powołanym w pierwszej kolejności). Jednocześnie ustawodawca zastrzegł, że jeśli przedsiębiorca nie powoła zarządcy sukcesyjnego

⁹ Szerzej zob. uwagi dotyczące oświadczenia nominata.

¹⁰ Chodzi o zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w ogóle lub zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w przedmiocie mieszczącym się w zakresie działalności przedsiębiorstwa podlegającego zarządowi sukcesyjnemu.

podstawionego, a jeszcze przed śmiercią przedsiębiorcy zaszyły zdarzenia uniemożliwiające osobie powołanej w pierwszej kolejności pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego, to prawo ustanowienia zarządcy sukcesyjnego przechodzi na osoby wskazane w art. 12 ustawy, chyba że przedsiębiorca jeszcze przed swoją śmiercią powoła nową osobę i zadośćuczyni pozostałym przesłankom ustanowienia zarządcy sukcesyjnego (złożenie wniosku o wpis do CEIDG zarządu sukcesyjnego).

Omawiana regulacja zarządcy sukcesyjnego podstawionego nie reguluje jednak rejestracji zarządcy sukcesyjnego podstawionego, co dla ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest kluczowe. Bez wpisu zarządcy do CEIDG (czy to zwykłego, czy podstawionego) zarząd sukcesyjny nie zostanie ustanowiony. Komplementarna w tym zakresie jest znowelizowana ustawa o CEIDG, która odnosi się do wpisu przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego, także podstawionego. Zgodnie z art. 5 ust. 2 pkt. 18–20 ustawy o CEIDG, przedsiębiorca zgłasza do ewidencji dane zarządcy sukcesyjnego, a w przypadku ustanowienia zarządcy sukcesyjnego podstawionego – również jego dane. Jest to przesłanka skutecznego zarejestrowania zarządcy sukcesyjnego w CEIDG i jednocześnie ustanowienia zarządu z chwilą śmierci przedsiębiorcy.

2. Nominat

Zarządca sukcesyjny odgrywa doniosłą rolę. Zakres jego kompetencji jest porównywalny z kompetencjami prokurenta i, jak w przypadku prokury, również wynika z ustawy. Jego zadaniem jest prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku. Zarządca jest z mocy ustawy umocowany do dokonywania czynności sądowych oraz pozasądowych związanych z prowadzeniem takiego przedsiębiorstwa, a ograniczenie jego kompetencji wobec osób trzecich jest bezskuteczne. Ta szczególna pozycja zarządcy sukcesyjnego powoduje, że ustawodawca określił wymagania, jakie musi spełniać osoba powołana do pełnienia tej funkcji. Przed wszystkim zarządcą sukcesyjnym może być tylko osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Z kręgu potencjalnych podmiotów wykluczone zostały pozostałe podmioty, tj. osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną. Jest to zrozumiałe, skoro przekazanie zarządzania przedsiębiorstwem ma nastąpić na rzecz osoby, której przedsiębiorca ufa. Z kręgu osób fizycznych powołanych na zarządcę sukcesyjnego wyłączone zostały osoby, wobec których prawomocnie orzeczono zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 373 ust. 1 prawa upadłościowego¹¹, lub środek karny albo środek

¹¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Dz.U. 2017. 2344 i n.

zabezpieczający w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, obejmującego działalność gospodarczą wykonywaną przez przedsiębiorcę lub działalność gospodarczą w zakresie zarządu majątkiem (art. 8 ustawy). Osoby te nie mogą pełnić funkcji zarządcy sukcesyjnego, nawet jeżeli zostały powołane przez przedsiębiorcę¹². Jak się wydaje, określone w art. 8 przesłanki wyłączające możliwość sprawowania funkcji zarządcy sukcesyjnego mają charakter permanentny, tj. nie dotyczą tylko chwili powołania, lecz także całego okresu sprawowania funkcji. Jeżeli więc powołana przez przedsiębiorcę osoba spełnia wszystkie przesłanki umożliwiające pełnienie jej funkcji zarządcy sukcesyjnego w dniu jego ustanowienia (tj. z chwilą śmierci przedsiębiorcy), a następnie przestaje je spełniać w okresie zarządzania przedsiębiorstwem objętym spadkiem, to zarząd taki – choć ustawa nie odnosi się do takiej sytuacji – powinien ustać. Poza wymienionymi okolicznościami, ustawa nie wprowadza żadnych innych ograniczeń co do osoby zarządcy sukcesyjnego. Może więc nim być zarówno osoba spokrewniona z przedsiębiorcą, jak i osoba obca; przedsiębiorca – w tym osoba zajmująca się profesjonalnie zarządzaniem przedsiębiorstwami, jak i nieprowadząca takiej działalności, a także osoba w ogóle nieprowadząca jakiegokolwiek działalności gospodarczej; osoba wchodząca w krąg spadkobierców czy zapisobierca windykacyjny oraz osoba spoza takiego kręgu. Na marginesie niniejszych uwag należy zauważyć, że chcąc zapewnić efektywne zarządzanie przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego, zarówno przedsiębiorca, jak i osoby uprawnione do jego powołania, a wskazane w art. 12 ustawy, w pewnych okolicznościach przy jego wyborze powinni kierować się cechami kandydata, które z dużym prawdopodobieństwem pozwolą mu na kontynuowanie działalności przedsiębiorstwa. Chodzi tu przede wszystkim o przedsiębiorstwa, których przedmiotem jest działalność gospodarcza reglamentowana. W takiej bowiem sytuacji przesłanką kontynuowania działalności przedsiębiorstwa jest uzyskanie w formie decyzji administracyjnej organu reglamentacyjnego potwierdzenia możliwości wykonywania działalności przez zarządcę sukcesyjnego. Zgodnie z art. 38 ust. 2 ustawy, decyzja taka może być wydana tylko wówczas, gdy zarządca spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji, określone w przepisach odrębnych, przedłoży dokumenty potwierdzające ich spełnienie oraz oświadczy, że przyjmuje wszystkie warunki zawarte w tej decyzji i zobowiązuje się do wykonania związanych z nią obowiązków¹³.

Zarówno przedsiębiorca, jak i osoby uprawnione do powołania zarządcy sukcesyjnego, o których mowa w art. 12 ustawy, mogą powołać tylko jednego zarządcę sukcesyjnego. Oczywiście, nie przeszkadza to w powoływaniu kolejnych zarządców (lub zarządcy sukcesyjnego podstawionego), jednak w danym czasie

¹² Warto zauważyć, że ustawodawca nie wymaga złożenia oświadczenia o braku przeszkód do pełnienia tej funkcji ani przez przedsiębiorcę, ani przez zarządcę sukcesyjnego powołanego przez przedsiębiorcę, a na osobie powołanej na zarządcę po śmierci przedsiębiorcy taki obowiązek ciąży (art. 12. ust. 8 ustawy).

¹³ Przepisy te mogą odnosić się do określonych – jak stanowi ustawa – „warunków osobistych”.

przedsiębiorstwem w spadku może zarządzać tylko jedna osoba. Należy zauważyć, że przyjęte rozwiązanie oznacza, że przedsiębiorstwem objętym spadkiem zawsze może zarządzać tylko jedna osoba, niezależnie od tego, ile przedsiębiorstw w rozumieniu art. 55¹ k.c. (ujęcie przedmiotowe przedsiębiorstwa) oraz w ujęciu funkcjonalnym przedsiębiorstwa wchodzi w skład spadku. Wynika to z regulacji przedsiębiorstwa objętego spadkiem. Zgodnie z art. 2 ust. 1 p ustawy, przedsiębiorstwo w spadku obejmuje składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę, stanowiące mienie przedsiębiorcy w chwili jego śmierci¹⁴. Tylko na marginesie niniejszych wywodów, nie wdając się w głębsze uzasadnienie, które wymagałoby szerszego opracowania, mając na względzie fakt, że przedsiębiorca może prowadzić kilka odrębnych przedsiębiorstw, a specyfika każdego z nich może wymagać sporego zaangażowania i wiedzy, można założyć, że przyjęte w tym zakresie rozwiązanie w ustawie nie zawsze będzie korzystne dla prowadzenia spraw przedsiębiorstwa w spadku.

3. Oświadczenie nominata

Ustawodawca, regulując powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę, nie przesądził chwili, w której ma nastąpić złożenie przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę (nominata) oświadczenia wobec powołania. Zasadniczo możliwości są dwie. Oświadczenie może zostać złożone albo za życia przedsiębiorcy, albo już po jego śmierci. O ile nie ma wątpliwości co do dopuszczalności złożenia oświadczenia przez nominata za życia przedsiębiorcy, o tyle skuteczne złożenie takiego oświadczenia po jego śmierci nie jest już tak oczywiste.

Należy podkreślić, że powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę nie następuje w drodze umowy. Ustawa w żadnym przepisie nie wymaga, aby dopiero w drodze złożenia zgodnych oświadczeń woli doszło do zawarcia umowy między przedsiębiorcą a powołanym przez niego zarządcą sukcesyjnym. Ustawodawca wręcz podkreśla odrębność instytucji powołania zarządcy sukcesyjnego od wyrażenia przez niego zgody na pełnienie tej funkcji. Artykuł 9 ust. 2 ustawy akcentuje odrębność „powołania zarządcy sukcesyjnego” od „wyrażenia zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego”. Oznacza to, że osoba powołana na

¹⁴ Artykuł 2 ust. 3 ustawy uzupełnia składniki przedsiębiorstwa o składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej, nabyte przez zarządcę sukcesyjnego albo na podstawie czynności, o których mowa w art. 13 ustawy, w okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego.

zarządcę sukcesyjnego staje się nim od chwili powołania przez przedsiębiorcę¹⁵, ale do pełnienia tej funkcji (wykonywania zadań) konieczna jest dodatkowa przesłanka w postaci wyrażenia zgody przez zarządcę. Ponadto, redakcja art. 9 ust. 2 ustawy jednoznacznie wyodrębnia oświadczenie przedsiębiorcy i przyszłego zarządcy, które nie muszą prowadzić do *consensusu*¹⁶. Na analogiczne rozróżnienie wskazuje również struktura art. 6 ustawy. Nadto, należy podkreślić, że powołanie jest skuteczne i niezależne od wyrażenia zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego.

Odrębność czynności prawnej powołania zarządcy sukcesyjnego oraz złożenia oświadczenia w sprawie przyjęcia pełnienia tej funkcji przez osobę powołaną powoduje, że złożenie stosownych oświadczeń przez przedsiębiorcę oraz nominata nie musi nastąpić w tej samej chwili. Naturalnie powstaje pytanie, w jakim czasie nominat powinien ustosunkować się (w sposób pozytywny bądź negatywny) do powołania, składając oświadczenie w tym zakresie. Bez wątpienia niezwłoczne wyrażenie oświadczenia woli w wymaganej prawem formie należy uznać co do zasady za najbardziej pożądane. Trudności powstają, gdy czas między powołaniem a złożeniem oświadczenia przez nominata się przedłuża. Sytuacja komplikuje się jeszcze bardziej, gdy nominat złoży oświadczenie dopiero po śmierci przedsiębiorcy. Powstaje pytanie o ocenę prawną takiej sytuacji. Rysują się tu dwa możliwe rozwiązania.

Po pierwsze, z uwagi na zasadę poszanowania woli przedsiębiorcy można bronić poglądu dopuszczającego wyrażenie zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego również później (niż niezwłocznie od chwili powołania), a więc także po śmierci przedsiębiorcy¹⁷. Należy jednak pamiętać, że konieczną przesłanką skuteczności ustanowienia zarządcy sukcesyjnego jest złożenie przez przedsiębiorcę odpowiedniego wniosku do CEIDG o wpis do tej ewidencji zarządcy sukcesyjnego. Z jednej strony stanowi to przesłankę ustanowienia zarządcy sukcesyjnego (art. 7 ustawy), a z drugiej – wyłącza prawo powołania zarządcy sukcesyjnego przez uprawnione do tego osoby po śmierci przedsiębiorcy (osoby określone w art. 12 ustawy).

Po drugie, można znaleźć także argumenty przemawiające za przeciwnym poglądem, wykluczającym możliwość złożenia oświadczenia woli przez nominata po śmierci przedsiębiorcy. Oznaczałoby to, że zgoda wyznaczonej przez przed-

¹⁵ Zgodnie z przyjętą w Polsce teorią oświadczenia, mając na względzie potrzebę ochrony bezpieczeństwa prawnego, oświadczenie woli wywołuje skutki prawne z chwilą jego złożenia adresatowi. Szerzej: Z. RADWAŃSKI: *Teoria umów*. Warszawa 1977; A. JĘDRZEJSKA: *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*. Warszawa 1992; P. MACHNIKOWSKI, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*. Red. E. GNIEWEK, P. MACHNIKOWSKI..., s. 140–146.

¹⁶ Wymóg formy pisemnej *ad solemnitate*m zastrzeżony jest tylko dla oświadczenia pozytywnego osoby powołanej, tj. wyrażającego zgodę na przyjęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego, *ergo*, jak już zasygnalizowano wyżej, oświadczenie negatywne nie musi przybierać tej formy.

¹⁷ Rozwiązanie to byłoby kompatybilne z dopuszczeniem powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę w testamentie.

siębiorcę osoby na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego może zostać wyrażona tylko za życia przedsiębiorcy (co zapewne będzie w praktyce zasadą). Dotyczy to zarówno powołania przez wskazanie określonej osoby do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego (art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy), jak i zastrzeżenia pełnienia tej funkcji przez wybranego prokurenta (art. 9 ust. 1 pkt 2 ustawy). Brak oświadczenia nominata w sprawie zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego do śmierci przedsiębiorcy powoduje, że z tą chwilą nominat traci prawo złożenia oświadczenia.

Wydaje się, że nie można odmówić racji argumentacji, wskazującej na potencjalną konfliktogenność dopuszczenia możliwości prawnie skutecznego złożenia oświadczenia przez nominata po śmierci przedsiębiorcy. Można założyć, że przedsiębiorca powołując na zarządcę sukcesyjnego określoną osobę z pewnością jej ufa. Taka relacja nie musi już zachodzić między nominatem a osobami uprawnionymi do wskazania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy¹⁸. Potencjalny konflikt między osobami uprawnionymi do powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy a osobą powołaną przez przedsiębiorcę z pewnością nie będzie sprzyjał sprawnemu prowadzeniu przedsiębiorstwa objętego spadkiem, czego m.in. starał się uniknąć prawodawca, wprowadzając do polskiego systemu prawnego regulację zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Innym argumentem, któremu również nie można odmówić racji, jest potrzeba ochrony interesu samego przedsiębiorcy. Jeśli nominat zwleka ze złożeniem oświadczenia woli w sprawie powołania go na zarządcę sukcesyjnego, przedsiębiorca musi mieć możliwość wskazania innej osoby. Przedłużanie okresu niepewności co do wyrażenia zgody na objęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego jest niekorzystne dla przedsiębiorcy oraz losów samego przedsiębiorstwa. Między innymi z tych powodów dopuszczalne wydaje się ograniczenie możliwości złożenia oświadczenia przez nominata w samym akcie powołania, przez wskazanie okresu, w jakim może on złożyć oświadczenie o przyjęciu funkcji. Jeśli przedsiębiorca tego nie uczynił, oświadczenie nominata powinno być złożone niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie umożliwiającym racjonalne podjęcie i wyrażenie woli, od chwili, w której nominat dowiedział się o powołaniu. W ten sposób, w przypadku niezłożenia oświadczenia przez nominata, przedsiębiorca zyskuje czas na ewentualne powołanie innej osoby. Oczywiście, nie rozwiązuje to problemu w sytuacji powołania przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego oraz braku oświadczenia nominata do chwili śmierci przedsiębiorcy, w szczególności gdy ta nastąpiła niezwłocznie (nagle) po powołaniu zarządcy sukcesyjnego.

Wydaje się, że w tej sytuacji konsekwentnie należałoby jednak przyjąć, że brak oświadczenia nominata powoduje po śmierci przedsiębiorcy przejście prawa

¹⁸ Należy zauważyć, że problem ten może mieć także szerszy wymiar, wykraczający poza omawianą tu sytuację. Trudność powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy może wynikać także z wzajemnych animozji między samymi uprawnionymi lub z ustalenia kręgu tych osób.

do powołania zarządcy sukcesyjnego na osoby uprawnione w rozumieniu ustawy. Zatem to nominat ponosił będzie ryzyko utraty prawa do skutecznego wyrażenia zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego w przypadku ewentualnej śmierci przedsiębiorcy¹⁹. Rozwiązanie to chroniłoby interes przedsiębiorstwa i wszystkich związanych z nim osób: pracowników, kontrahentów, konsumentów oraz samych spadkobierców. Konsekwencją przyjęcia tego poglądu jest wykluczenie możliwości skutecznego złożenia oświadczenia przez nominata powołanego w testamentie po śmierci przedsiębiorcy. W takiej sytuacji nominat powołany testamentem mógłby wyrazić zgodę na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego tylko za życia przedsiębiorcy. Rzecz jasna, musiałby więc wcześniej (za życia przedsiębiorcy) poznać treść testamentu przynajmniej w tym zakresie. Problem polega jednak na tym, że nawet w takiej sytuacji testament wywołuje skutki prawne dopiero z chwilą otwarcia spadku, tj. ze śmiercią przedsiębiorcy. Do tego czasu, jeśli przedsiębiorca nie powoła nominata odrębną czynnością prawną, trudno mówić o skuteczności oświadczenia nominata²⁰. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku powołania przez przedsiębiorcę na zarządcę sukcesyjnego prokurenta. Z tych samych powodów i w tym przypadku powołanie również powinno nastąpić poza testamentem. Należy jednak przyjąć, że ustawodawca zasadniczo po to wyposażył przedsiębiorcę w prawo powołania zarządcy sukcesyjnego oraz – na wypadek wskazanych wyżej okoliczności – zarządcę sukcesyjnego podstawionego, aby ten go wyznaczył czynnością *inter vivos*. Za twierdzeniem tym przemawia także konieczność zgłoszenia powołanego zarządcy (także podstawionego) do CEIDG w celu ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Warto zaznaczyć, że choć oświadczenie nominata nie podlega zgłoszeniu do CEIDG, to jednak przedsiębiorca ponosi odpowiedzialność karną za złożenie nieprawdziwego oświadczenia w sprawie przyjęcia przez nominata pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego (art. 15 ust. 1 a ustawy o CEIDG)²¹.

Summa summarum – jak się wydaje – *ratio legis* regulacji powołania zarządcy sukcesyjnego przemawia za koniecznością złożenia oświadczenia wobec powołania przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego jeszcze za życia przedsiębiorcy. Jest to szczególnie wyraźnie widoczne w sytuacji niewyrażenia zgody przez nominata na objęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego. Złożenie takiego oświadczenia po śmierci przedsiębiorcy niwe-

¹⁹ Niestety, w pewnym sensie ryzyko to obciąża również samego przedsiębiorcę, skoro umierając nie ma pewności co do treści oświadczenia nominata.

²⁰ Można ewentualnie przyjąć, że oświadczenie nominata zostało złożone pod warunkiem zawieszającym.

²¹ Rozwiązanie to, oczywiście, nie rozwiązuje problemu, gdy już po śmierci przedsiębiorcy okaże się, że złożył on nieprawdziwe oświadczenie w tym zakresie. Z tych też względów bardziej celowe wydaje się wprowadzenie wymogu załączenia do wniosku przedsiębiorcy nie jego oświadczenia o prawdziwości złożonego oświadczenia w sprawie zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego przez wybraną przez przedsiębiorcę osobę, a zgody samej osoby powołanej przez przedsiębiorcę. Z pewnością takie rozwiązanie bardziej sprzyjałoby pewności obrotu.

czyłoby jego prawo do powołania innej osoby. W takiej sytuacji przedsiębiorca powinien mieć możliwość wskazania ewentualnie innej osoby, której ufa na tyle, aby ta mogła po jego śmierci przejąć zarządzanie przedsiębiorstwem. Ustawa przewiduje instytucję zarządcy sukcesyjnego podstawionego, jednak jego powołanie jest ograniczone tylko do ściśle określonych sytuacji²². Nie zalicza się do nich negatywne oświadczenie nominata. Za odmową przyznania prawa nominatowi złożenia oświadczenia po śmierci przedsiębiorcy przemawia także regulacja ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 6 i 7 ustawy). Ustanowienie zarządu sukcesyjnego w omawianym przypadku (czyli w wyniku powołania przez przedsiębiorcę) następuje z chwilą śmierci przedsiębiorcy, o ile ten złożył w tej sprawie stosowny wniosek do CEIDG. Ustanowienie zarządu sukcesyjnego ma charakter konstytutywny i następuje z chwilą śmierci przedsiębiorcy, jeśli spełnione są wszystkie określone w ustawie przesłanki. Do nich należy zaliczyć: powołanie zarządcy przez przedsiębiorcę, wyrażenie zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego oraz zgłoszenie zarządcy sukcesyjnego do CEIDG (art. 6 ustawy). Brak zaistnienia którejkolwiek z wymienionych przesłanek powoduje nieskuteczność ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Konstytutywny charakter ustanowienia zarządu sukcesyjnego niweczy możliwość konwalidowania ustanowienia zarządu w wyniku złożenia po śmierci przedsiębiorcy oświadczenia (pozytywnego) przez nominata. Brak możliwości złożenia oświadczenia przez nominata po śmierci przedsiębiorcy można również próbować uzasadnić obowiązkami zarządcy sukcesyjnego już od chwili śmierci przedsiębiorcy (w szczególności chodzi o: obowiązek niezwłocznego po śmierci przedsiębiorcy sporządzenia i złożenia przed notariuszem wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku (art. 28 ustawy), obowiązek wykonywania praw i obowiązków zmarłego przedsiębiorcy wynikających z wykonywanej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia działalności przedsiębiorstwa w spadku (art. 29 ustawy))²³.

4. Rejestracja w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej

Nie ma wątpliwości, że do prawnie skutecznego ustanowienia zarządcy sukcesyjnego wymagane bez wyjątku jest zgłoszenie osoby powołanej do Centralnej

²² Jak już wskazano, możliwość powołania zarządcy sukcesyjnego podstawionego zachodzi m.in. wtedy, gdy zarządca sukcesyjny powołany w pierwszej kolejności zrezygnował z pełnienia tej funkcji, a więc po uprzednim wyrażeniu zgody na jej pełnienie.

²³ Zob. także art. 31 ustawy odnoszący się do obowiązków zarządcy sukcesyjnego jako pracodawcy.

Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (art. 10 ustawy). Niemniej jednak art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy wymaga do ustanowienia zarządu sukcesyjnego „dokonania” wpisu do CEIDG. Natomiast art. 7 ustawy określający chwilę ustanowienia zarządu sukcesyjnego stanowi, że wystarczy do jego ustanowienia samo złożenie wniosku do ewidencji. Przepisy te są więc, oczywiście, niespójne. Z przywołanego art. 7 ustawy wynika, że do ustanowienia zarządu sukcesyjnego wystarczy samo złożenie wniosku do CEIDG, skoro zarząd sukcesyjny zostaje ustanowiony z chwilą śmierci przedsiębiorcy, jeśli przedsiębiorca dopełnił obowiązku złożenia wniosku, niezależnie od tego, czy wniosek wypełniony został prawidłowo. Jeśli wniosek został złożony prawidłowo przez przedsiębiorcę, procedura rejestracji zarządcy sukcesyjnego zostanie dokończona, nawet po jego śmierci, co finalnie prowadzi do ziszczenia się wszystkich przesłanek ustanowienia zarządu sukcesyjnego. W takiej sytuacji niespójność przepisów nie stanowi problemu i w zasadzie jest pozbawiona większego znaczenia praktycznego.

Problem może się jednak pojawić wtedy, gdy wniosek przedsiębiorcy zawiera błędy wymagające jego zmiany lub uzupełnienia, a przedsiębiorca umrze w czasie jego rozpatrywania. W świetle art. 7 ustawy zarząd sukcesyjny został ustanowiony, a ewentualne braki we wniosku o wpis do CEIDG będzie mógł uzupełnić wskazany przez przedsiębiorcę zarządca sukcesyjny. Mieści się to w jego kompetencjach, skoro od chwili ustanowienia zarządu sukcesyjnego zarządca sukcesyjny wykonuje prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy wynikające z wykonywanej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku (art. 29 ustawy). Jednak ten sam stan faktyczny można odmiennie postrzegać w świetle art. 6 ustawy. Zgodnie z tą regulacją, po śmierci przedsiębiorcy, dopóki nie zostanie dokonany wpis do CEIDG zarządu sukcesyjnego, zarząd ten nie zostanie ustanowiony. W konsekwencji powołana przez przedsiębiorcę osoba nie jest uprawniona do dokonywania jakichkolwiek czynności w zakresie prowadzenia przedsiębiorstwa, w tym korygowania wniosku do CEIDG. Nie zostały bowiem spełnione wszystkie przesłanki art. 6 ustawy niezbędne do ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Takiej korekty może ewentualnie dokonać małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, lub spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy, lub spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy, albo zapisobierca windykacyjny, któremu zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku (osoby wskazane w art. 14 ustawy). Zgodnie bowiem z art. 13 ustawy, od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego, a jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony, to do dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego, każda z wymienionych (w art. 14 ustawy) osób może dokonywać czynności zachowawczych, tj. czynności koniecznych do zachowania majątku lub możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Należy zauważyć, że omawiana sytuacja rozważana w kontekście niespójnej regulacji art. 6 i 7 ustawy, w przypadku niechęci osób wskazanych

w art. 14 ustawy wobec powołanego przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego, prowadzić może do konfliktu skutkującego brakiem możliwości bezpiecznego i pewnego w obrocie zarządzania przedsiębiorstwem objętym spadkiem. Osoby te mogą bowiem chcieć powołać innego niż powołany przez przedsiębiorcę zarządcę sukcesyjnego. Mając to na uwadze, sądzę, że zasadne jest rozważenie doprecyzowania regulacji w obu przepisach w kierunku ich spójności. Właściwe byłoby przyjęcie w obu przepisach rozwiązania realizującego w pierwszej kolejności wolę przedsiębiorcy, czyli użytego w art. 7 ustawy sformułowania „złożenie wniosku”.

Przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego i złożyć wniosek o wpis do CEIDG w sprawie zarządu sukcesyjnego także w przypadku zawieszenia działalności gospodarczej. Stan zawieszenia działalności gospodarczej nie stanowi również przeszkody do ustanowienia zarządu sukcesyjnego w przypadku śmierci przedsiębiorcy (art. 6 ust. 2 ustawy). Natomiast przeszkodą do ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest ogłoszenie upadłości przedsiębiorcy. W przypadku ogłoszenia upadłości przedsiębiorcy po jego śmierci i ustanowieniu zarządu sukcesyjnego ten ulega wygaszeniu na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 5 ustawy. Zarząd sukcesyjny nie zostanie także ustanowiony w przypadku, gdy nie można ustalić dokładnej chwili zgonu. Zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy, zarząd sukcesyjny nie zostanie ustanowiony, jeżeli akt zgonu przedsiębiorcy nie zawiera daty zgonu lub chwila śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon lub uznającym przedsiębiorcę za zmarłego. Gdy nie jest znana chwila śmierci przedsiębiorcy, karta zgonu wystawiana przez lekarza nie określa czasu zgonu, a co za tym idzie nie można takich danych wpisać również do aktu zgonu²⁴. Analogicznie jest w przypadku wydawania postanowienia stwierdzającego zgon lub uznającego przedsiębiorcę za zmarłego. W obu sytuacjach również nie ma pewności co do dokładnej chwili śmierci; w odniesieniu do uznania za zmarłego brak pewności jest zasadą. W takich sytuacjach datę zgonu podaje się stosownie do ustaleń poczynionych w postępowaniu, a jeśli takich nie da się uczynić, wskazuje się datę najbardziej prawdopodobną (art. 538 k.p.c.²⁵)²⁶. Mając na względzie cel ustanowienia zarządu sukcesyjnego, taka niepewność co do daty i godziny zgonu przedsiębiorcy powodowałaby zbyt daleko idące konsekwencje, przede wszystkim w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem. Nie byłoby bowiem m.in. pewne, od której chwili zarządca powinien podjąć ciężące na nim obowiązki. Z tych powodów ustawodawca wyłączył ustanowienie zarządu sukcesyjnego we wskazanych okolicznościach.

²⁴ Jeśli data i godzina śmierci nie są znane, do aktu zgonu wpisuje się datę i godzinę znalezienia zwłok – art. 95 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. (Dz.U. 2016.2064 z późn. zm.) prawo o aktach stanu cywilnego.

²⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Dz.U. 2018.1360, t.j. z późn. zm. Zob. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom 1 i 2*. Red. A. JAKUBECKI. Warszawa 2017, komentarz do art. 538 k.p.c.

²⁶ Zob. też art. 31 k.c.

Wprowadzenie instytucji zarządcy sukcesyjnego stanowi krok w kierunku uporządkowania sytuacji prawnej przedsiębiorstwa prowadzonego przez osobę fizyczną, a objętego spadkiem jako funkcjonalna całość. Ustawa stwarza możliwość, a nie narzuca obowiązku przyjęcia wskazanych w niej rozwiązań. Fakultatywność ich zastosowania pozwala na kontynuowanie zarządzania przedsiębiorstwem przez osobę ewentualnie powołaną przez samego przedsiębiorcę. Brak powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę nie niweczy jednak możliwości wykorzystania tej instytucji przez osoby uprawnione wymienione w ustawie. Zasygnalizowane w niniejszym artykule kwestie wskazują na potencjalne problemy prawne zastosowania konstrukcji powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę w praktyce. Nie niweczą one jednak przyjętej idei, która w postaci rozwiązań przyjętych w ustawie stanowi atrakcyjną alternatywę dla dotychczasowych prawnych możliwości kontynuowania działalności przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy.